

ДМИТРЕНКО Е.С.

д.ю.н., головний науковий співробітник відділу досліджень проблем протидії злочинності Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, професор, м. Київ

ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Одним із чинників ефективного функціонування фінансової системи України є існування досконалого фінансово-правового механізму протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму (далі – протидії легалізації злочинних доходів). Основним елементом такого механізму є фінансовий моніторинг, який охоплює систему організаційно-правових, інформаційних, кадрових та інших заходів уповноважених суб'єктів у сфері протидії легалізації злочинних доходів.

Правові засади системи фінансового моніторингу, що включає первинний та державний рівні, визначені у Законі України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" від 28.11.2002 р. № 249-IV (далі – Закон № 249-IV).

Основну роль у протидії легалізації злочинних доходів виконують суб'єкти державного фінансового моніторингу: Національний банк України (далі – НБУ), центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, Міністерство юстиції України, центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах надання послуг поштового зв'язку та економічного розвитку, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР), Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг) [1, статті 5,14]. Виконання цими державними органами функцій регулювання та нагляду за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу – фінансових установ та інших юридичних осіб, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги, безперечно, сприяє протидії зазначених злочинів.

Реалізацію державної політики у сфері протидії легалізації злочинних доходів забезпечує Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу – Державна служба фінансового моніторингу України (далі – Держфінмоніторинг України). Держфінмоніторинг України також виконує нормотворчі, інформаційні, координаційні, контрольні, облікові та інші повноваження. Зокрема, Держфінмоніторинг України: проводить аналіз методів та фінансових схем легалізації злочинних доходів та ефективності заходів щодо функціонування системи фінансового моніторингу в державі; вимагає від суб'єктів первинного фінансового моніторингу дотримання вимог законодавства, що регулює відносини у аналізованій сфері, і в разі виявлення його порушень вживає заходів, передбачених законами, а також повідомляє про це орган, що здійснює нагляд за таким суб'єктом первинного фінансового моніторингу; здійснює нагляд у цій сфері за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема, шляхом проведення планових та позапланових перевірок, у тому числі виїзних; здійснює регулювання та нагляд з урахуванням політики, процедур та систем контролю, оцінки ризиків у аналізованій сфері з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, та зменшення ризиків під час діяльності цих суб'єктів у аналізованій сфері тощо [1, статті 18,20; 2, пункти 3-6]. Здійснення Держфінмоніторингом України цих та інших повноважень забезпечує виявлення фінансових операцій з ознаками легалізації злочинних доходів.

Споріднені органи, які у світовій практиці одержали назву органів фінансової розвідки (FIU – від англ. Financial Intelligence Unit) [3, с. 37,63]), створені у більшості держав для здійснення контролю за фінансовими інститутами, для збору, аналізу та передачі інформації про операції, які підлягають фінансовому моніторингу. У США – це Департамент із посилення боротьби з фінансовими злочинами; у Канаді – Центр аналізу фінансових операцій; у Японії – Японський офіс фінансової розвідки; у Греції – Спеціальний комітет боротьби з відмиванням грошей; в Аргентині – Комітет з фінансової інформації; у Бразилії – Рада з контролю за фінансовою діяльністю; у Мексиці – Генеральний директорат для розслідування трансакцій і Агентство боротьби з відмиванням грошей; у Бельгії – Сектор оброблення фінансової інформації [3, с. 271,274-275]. За своїм статусом вони функціонують не лише як органи виконавчої влади, а як адміністративні органи (Сполучені Штати Америки), поліцейські підрозділи (Австрія, Мексика), органи юстиції (Аргентина) [4, с. 10].

Порівняльний аналіз законодавства України та інших держав засвідчив [4, с. 12-13], що для більш ефективного виконання Держфінмоніторингом України повноважень у сфері запобігання легалізації злочинних доходів потрібно доповнити підпункт 1 пункту 1 статті 18 Закону № 249-IV нормою такого змісту "1. Завданнями Спеціально уповноваженого органу є: 1) збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму; запобігання порушенням у цій сфері, їх виявлення та вжиття заходів до припинення і розкриття; здійснення заходів, спрямованих на відшкодування заподіяних державі збитків у результаті вчинення цих порушень".

Ефективним заходом протидії легалізації злочинних доходів є постійний аналіз (моніторинг) та оцінка фінансовими установами, а також іншими уповноваженими суб'єктами фінансового стану клієнтів і їх операцій.

Відповідно до законодавства України фінансові операції аналізуються як перед їх проведенням, так і в процесі обслуговування клієнта, а ті, які мають ознаки таких, що використовуються з метою легалізації злочинних доходів, підлягають фінансовому моніторингу і реєстрації у відповідному реєстрі.

Очолює внутрішньобанківську систему запобігання легалізації злочинних доходів відповідальний працівник банку, який є незалежним у своїй діяльності і підвітним лише керівнику банку (кандидатура погоджується з НБУ). Саме він приймає рішення про зупинення фінансової операції та повідомляє про це Держфінмоніторинг України, надіславши відповідний файл-повідомлення в день її виявлення. Лише після цього Держфінмоніторингом України беруться такі операції на облік. Відповідальний працівник одноосібно виконує значний обсяг контрольних, операційних та інших функцій, що надає його діяльності суб'єктивного характеру. Для підвищення ефективності внутрішнього фінансового моніторингу доцільно було б оптимізувати обсяг функцій та повноважень і обов'язків відповідальних працівників банків.

Особливе місце у протидії легалізації злочинних доходів належить діяльності відповідальних працівників банків та Держфінмоніторингу України щодо зупинення фінансових операцій, стосовно яких є підозра, що вони пов'язані з легалізацією злочинних доходів, за відповідною процедурою, визначеною статтями 17 та 22 Закону № 249-IV та наказом Міністерства фінансів України № 992 від 14.09.2012 р. "Про затвердження Порядку прийняття Державною службою фінансового моніторингу України рішення про зупинення фінансових операцій" [1, статті 17 та 22; 5]. Однак аналіз звітів Держфінмоніторингу України показує, що результати застосування цього заходу є незначними через низку чинників. Одним з них є недотримання фінансовими установами вимог Стандартів Базельського комітету банківського нагляду "Належне ставлення банків до клієнтів", відповідно до яких для всіх рахунків та операцій клієнтів у фінансових установах мають діяти системи для виявлення незвичайних чи підозрілих схем діяльності [6] та визначатися ідентифікатори виявлення фінансових операцій, що викликають підозру. На виконання вимог Стандартів Базельського комітету банківського нагляду суб'єкти первинного фінансового моніторингу мають розробити ідентифікатори щодо різних видів фінансових операцій, які можуть викликати підозру щодо можливого їх використання з метою легалізації злочинних доходів.

Отже, удосконалення механізму фінансового моніторингу шляхом внесення змін до відповідних нормативно-правових актів може позитивно вплинути на протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : Закон України від 28.11.2002 № 249-IV (в редакції Закону від 18.05.2010 р. № 2258-VI) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 29. – Ст. 392.
2. Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 466/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 1272.
3. Отмывание грязных денег: международные и национальные системы противодействия / Римарук А.И., Лысенков Ю.М., Капустин В.В., Синянский С.А. / [под. ред. Римарука А.И.] – К. : Юстиниан, 2003. – 544 с.
4. Турко Р.Ф. Аналіз досвіду Сполучених Штатів Америки та Німеччини у боротьбі з відмиванням доходів, здобутих незаконним шляхом, за допомогою банківської системи / Р.Ф. Турко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 268-275.
5. Про затвердження Порядку прийняття Державною службою фінансового моніторингу України рішення про зупинення фінансових операцій : Наказ Мінфіну України від 14.09.2012 р. № 992 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 79. – Ст. 3207.
6. Належне ставлення банків до клієнтів (стандарти Базельського комітету банківського нагляду) від 01.10.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_333/page2